

מה נשתנה

שיחת ליל ב' דחג הפסח תשכ"ז
הנחה פרטית בלתי מוגה

מה נשתנה הלילה הזה וכו', הנה כללות פיסקה זו ענינה קושיות, ועד שיש בה קושיא כה פשוטה שאין מתעכבין עליה כלל:

הקושיא הראשונה היא, אמאי נקט לשון "כולנו" דוקא בקושיית מסובין ואם בשאר הקושיות, סבר בעל ההגדה שזהו דבר פשוט ומובן מאליו, אזי גם בקושיית מסובין לא היה צריך לומר "כולנו".

הקושיא השניה היא, בהמשך לראשונה, דאדרבה, אם אמנם הלשון "כולנו" הוא בדוקא, היה ראוי לנקוט לשון זו דוקא בג' הקושיות הראשונות: מטבילין, מצה ומרור, שהם ענינים ששייכים לכולם ללא הבדל, משא"כ מסובין שהוא ענין שיש בו הגבלות, דהנשים פטורות מהסיבה (אלא אם כן הם נשים חשובות) וכן קטנים שלא הגיעו לחינוך, וכן תלמיד לפני רבו שאסור לו להסב, כמבואר בשו"ע אדה"ז (וכפי שנהגו רבותינו נשיאינו שהיחידי שהסב היה הרבי, משא"כ שאר הענינים מטבילין, מצה ומרור, שזה נעשה על ידי שאר המסובין).

הקושיא השלישית היא, סדר הקושיות נקבע במשנה ובגמרא, ונפסק ברמב"ם ומובא בשו"ע אדה"ז – וידוע שסדר ארבע קושיות אלו הוא כמ"ש בשיחות מו"ח אדמו"ר משנת תש"ד – כנגד ארבע עולמות אבי"ע, ומאחר שסדר הקושיות הוא מלמטה למעלה, הרי שקושיית מסובין מקבילה לעולם האצילות. וצריך להבין, האיך ישנה קושיא באצילות, והלא כל קושיא היא מסטרא דרע – כמבואר באגה"ק – ובאצילות נאמר "לא יגורך רע", וא"כ מה לקושיא ולאצילות,

ומבואר בשיחות תש"ד שם בתשובת שאלה זו, שאין זו קושיא אלא העלם בלבד, כשם שאצל הצדיק ישנו גם כן ענין השעבוד בחומר ובלבנים, 'בחומר דא קל וחומר ובלבנים דא ליבון הלכתא', הרי שאין זה ענין של קושיא אלא העלם בעלמא וצ"ע דהלא לשון המקובל הוא קושיות ולא העלמות.

הקושיא הרביעית היא – מה מוסיפה הקושיא הכללית "מה נשתנה" שהיא הקדמה לארבעת הקושיות הפרטיות, שהרי בהכרח ישנו איזשהו חידוש בכלל ע"ג הפרטים, (ובפרט שהרי זה "לשון המשנה קצרה וענייניה מרובים",

כהגדרת הרמב"ם בהקדמתו לפיה"מ, וכידוע הכלל בגמרא שבכל מקום שנאמר כלל, יש בזה חידוש, דאל"כ ל"ל הכלל, הרי אפשר להתחיל מיד מהפרטים עצמן) – וא"כ צ"ל מה חידוש ישנו בקושיא הכללית "מה נשתנה"?

ועל כולם הקושיא הכללית – לשם מה בכלל צריכים ד' קושיות, והלא ידוע דבקושיא כל דהו סגי כמסופר בגמרא (פסחים קטז, א) ברב נחמן שאמר לעבדו פטרתון מלומר מה נשתנה. גם צ"ל דיוק הלשון מכל הלילות, וכי רק מהלילות נשתנה ולא מהימים? ומהו "הלילה הזה" – והול"ל מה נשתנה עתה מכל השנה.

ב.

ולהבין ביאור הקושיא: האיך ישנה קושיא באצילות (דהא קושיא עניינה קליפה) צריך להקדים תחילה ענין הקליפות, שאף שכבר היו גם בתחילת הבריאה, אמנם בתחילה היה מדור הקליפות מתחת לכל העולמות דקדושה, ובאופן שהיו משמשים לקדושה וכמו עד"מ ענין הקליפה בגשמיות, שתפקידה להגן על הפרי משמש ורוח שלא יינזק, ויוכל הפרי להתגלות אח"כ בכל התוקף, (כמו שנת' בשיחות תש"ד הנ"ל שזהו ע"ד ענין מלאכה שאצל"ג), דמאחר שזהו סדר הגילוי, שבא רק ע"י הקדמת ההעלם, נמצא שההעלם עצמו עניינו גילוי.

ברם, לאחר חטא עה"ד התחדש ענין תערובת טו"ר, היינו, שהקליפה הפכה להיות מנגד לקדושה, אשר מזה מובן שענין הקליפות באופן דמנגד – שענין זה התחדש ע"י חטא עה"ד – הרי הוא מגיע רק לאותו מקום שחטא עה"ד הגיע שם, ולא למעלה מזה, שענין חטא עה"ד הגיע רק עד עולם הבריאה, עולם הכסא, כמ"ש אדה"ז בשו"ע שלו הל' ת"ת (פ"ב ס"ס") עה"פ כי אין שכחה לפני כסא כבודך, דהשכחה (הבאה מצד הקליפה) מגעת רק עד כסא כבודך, אבל לפני כסא כבודך (דהיינו, לפני עולם הבריאה) אין שייך שם ענין השכחה,

וידוע שהשכחה היא תוצאה משבירת הלוחות, כי לפני זה היה "חרות על הלוחות", וע"י חטא העגל שאז נשתברו הלוחות, נפעל ענין השכחה, והנה ידוע דחטא העגל עורר את חטא עה"ד (שהרי ע"י מ"ת פסקה זוהמתן – וחזרה ע"י חטא העגל)

וענין חטא עה"ד שהוא תערובת טו"ר, שייך רק מעולם הבריאה, שעליו נאמר "ומשם יפרד", נמצא שכללות חטא עה"ד ותוצאותיו (מה שנתחדש שהקליפות נהיו באופן של מנגד לקדושה), הרי זה מגיע ונוגע רק עד לעולם הבריאה, ולא למעלה מזה.

ועפ"ז יובן מה שנת"ל דבאצילות לא שייך ענין הקושיא אלא העלם בלבד, וכמבואר בשיחת תד"ש הנ"ל שזהו ע"ד ענין הצדיקים, והכוונה לצדיקים עפ"י המבואר בתניא, אשר אין להם שייכות לרע כלל, ובכ"ז שייך אצלם הענין דבחומר ובלבנים ברוחניות (העבודה דליבון הלכתא) וכפי שמבאר שם שאצלם צדיקים אלו אין זה ענין של קושיות כי אם ענין ההעלם בלבד,

והחילוק בין קושיא להעלם הוא, דהעלם מעכב גילוי האור ומכסה על האמת, משא"כ קושיא, לא זו בלבד שמכסה ומעלימה האמת, אלא עוד זאת שהיא מנגדת לאמת, ע"ד שורש הקושיות בתורה – (שהרי כל דבר יש לו שרש בתורה דאיסתכל באורייתא וברא עלמא) – קושיית "וכי תאמרו מה נאכל", שמשמעותה איננה רק שאלה בלבד, כי אם מה שרוצה להסיק מזה שגם בשמיטה צ"ל "תזרע" ו"תקצור", שזהו ענין קושיא המנגדת לאמת, וענין כזה אינו שייך כלל באצילות, כ"א רק העלם בעלמא.

אמנם עדיין צריך להבין, והרי ישנם ד' קושיות, וגם קושיית מסובין – שהיא כנגד אצילות – אף היא בכלל הקושיות. וא"כ על כרחך גם באצילות שייך ענין הקושיא ולא רק העלם בלבד.

ג.

והענין הוא דקליפה דאצילות מקומה בבריאה. היינו, שבאצילות גופא אמנם אין קליפה, אלא שהקליפה דאצילות נמצאת בעולם הבריאה, אך עדיין צ"ל, מאחר והקליפה דאצילות מקומה בבריאה, במה מתבטא שזהו קליפה ומנגד לאצילות.

והביאור בזה, דענינה דקליפת האצילות הוא לנגד להשפעת השפע דאצילות שלא יבוא למטה בבריאה, אשר בזה היא מנגדת לה, וזה נוגע לאצילות, שהרי ידוע שבריאית עולם האצילות לא היתה לצורך עצמו, כי אם כדי להשפיע בבי"ע, אשר מחכמה דאצילות תתהווה חכמה ידיעה בנבראים, ונמצא שענין האצילות אינו כענין המבואר לגבי אור, אשר למאור אינו נוגע לו אם יאיר והיכן יתגלה או שיהיו עננים המסתירים, משא"כ בענין משפיע ומקבל, אשר המשפיע נוגע לו שהשפע יגיע אל המקבל והמושפע.

וכמו"כ הוא ג"כ בענין האצילות שהוא משפיע וממוצע בין בורא ונבראים, וכל ממוצע בהכרח כולל העליון והתחתון, אשר ע"כ מצד א' נקראת האצילות "עולם", מל' העלם וגבול. מאידך, הרי באצילות יש שם גילוי אלקות, איהו וחיוהי חד, איהו וגרמוהי חד. ומשו"ה משמשת האצילות כממוצע ומשפיע לנבראים.

ועפ"ז יבואר מש"נ לעיל דקליפה דאצילות מנגדת לאצילות, דהכוונה בזה שע"י מניעת שפע האצילות לבי"ע היא מפריעה לאצילות, אבל מקומה דקליפה זו הוא בבריאה ולא באצילות, שם אינו שייך אלא העלם

בלבד (רק כשנשתלשל למטה נעשה מההעלם - קושיא, היינו שאצל
התינוק הנמצא בעולם העשיה נעשית קושיא).

.ד.

ועפ"ז יובן אמאי נקט הלשון "כולנו", דוקא בקושיית מסובין, משא"כ
בשאר הקושיות, שבזה מדגיש החידוש, שאפילו קליפה (דאצילות)
עצמה מודה שמקומה בבריאה, שזהו הרמז בלשון כולנו, היינו שהקושיא
עצמה אומרת שבאצילות גופא הוא בבחי' 'כולנו', שהוא ענין האחדות,
וקליפה - שענינה פירוד אין לה שייכות שם כלל, ולכן בשאר הקושיות -
שהם כנגד בי"ע - אינו יכול לומר בלשון כולנו, מפני שאילו גם בבי"ע
היה בחי' כולנו, היה צ"ל ברכנו אבינו כולנו באור פניך, ובאור פני מלך -
חיים, שזהו"ע עץ החיים, ולא היה שייך שם ענין קליפה וקושיא, ומאחר
דחטא עה"ד שהוא תערובת טו"ר, שרשו בעולם הבריאה כמ"ש ומשם
יפרד, הרי שבבי"ע אינו בחי' 'כולנו'.

ובזה תובן גם השאלה הרביעית דלעיל, מה מחדשת הקושיא הכללית
דמה נשתנה (שהוקדמה לארבע קושיות הפרטיות) - והענין הוא דהנה
שאלת חכם חצי תשובה, היינו שבשאלה גופא מונחת כבר התשובה,
והתשובה המרומזת היא: "מה נשתנה!" שזהו מענה על התמיהה: כיצד
אפשר לפעול אשר ב"הלילה" - שהו"ע גלות וחושך תהיה "יציאת
מצרים",

בשלמא בליל שביעי של פסח ניחא, שהרי בליל שש"פ נאמר: "ולילה כיום
יאיר", אבל בליל יציאת מצרים, לגביו נאמר: "ויחלק עליהם לילה" (עי' שמו"ר
פ"ח) צריך להבין כיצד אפשר לפעול היציאה ממצרים (דבשלמא לאחר חצות
היה נגוף למצרים ורפוא לישראל, אבל קודם חצות הרי עדיין היה בחי' לילה),

ועל כך באה התשובה המרומזת בשאלת החכם "מה" - זהו מה ש-
"נשתנה!" היינו, שזה נפעל ע"י ענין של "מה" שבכללות זהו"ע שלמעלה
מסדר השתלשלות, וכהנוסח בהגדות שבסידורים ישנים: "כאן הבין שואל
מ"ה" שהכוונה בזה היא שבחי' ב"ן שואל ומבקש את ענין המ"ה דלמעלה
מהשתלשלות.

והגם שמבואר בכמה מקומות שענין מ"ה זהו בשמות, שהם בסדר
השתלשלות כמ"ש: "מה שמו ומה שם בנו" - זהו רק כשמדובר בשם הוי"ה
דלתתא, (אשר במילוי אלפי"ן הוא בגימטריא: מ"ה), אבל כאן מדובר במ"ה
דשם הוי"ה דלעילא שהוא למעלה מהשתלשלות,

ועי"ז נפעל אשר גם ב"הלילה" יהא ניכר "הזה" שענינו גילוי, שבכללות
הו"ע הנבואה, ובנבואה גופא היא דרגה גבוהה ביותר, שהרי "כל הנביאים
נתנבאו בכה - נוסף עליהם משה שנתנבא בזה", אשר לכל זה זוכים ע"י
בחי' מ"ה שהוא הגילוי דלמעלה מהשתלשלות, שעל ידו מגיעים
ל"נשתנה", עד אשר גם "הלילה" הופך להיות "הזה".